

Gymnázium Trhové Sviny

Písemná práce pro ústřední kolo
31. ročníku Dějepisné olympiády.

Děkanský chrám
Nanebevzetí Panny Marie
v Trhových Svinech

Jan Jindra

Školní rok: 2001/2002

Ročník: kvarta

Vedoucí práce: Mgr. F. Slípka

O b s a h

Děkanský chrám Nanebevzetí Panny Marie v Trhových Svinech	3
Poznámky.....	5
Obrazové přílohy.....	8
Fotografické přílohy.....	20
Slovníček pojmů.....	29
Literatura a prameny.....	31

Děkanství chrám Nanebevzetí Panny Marie v Trhových Svinech

u Českých Budějovic je význačnou památkou jihočeské pozdní gotiky.

Město, o němž jsou první zmínky už z poloviny 13. století, patřilo původně Vítkovcům a od r. 1359 pak Rožmberkům. Oldřich z Rožmberka v r. 1437 potvrdil Svinenským tzv. „královo právo“⁽¹⁾ (městské právo). Úředně byly ale T. Svině povýšeny na město teprve 13. 11. 1936.

Chrám stojí na svahu severozápadního konce starého města nad údolím Farského potoka, pod návrším dnes pojmenovaném Kozinovo náměstí (postaru „Kozí plácek“ či „na Kozině“), na němž kdysi stával svinenský hrad.⁽²⁾ Od náměstí k němu vede úzká Kostelní ulice.

Historie kostela a s ním související hradní kaple sv. Jana Křtitele začíná na sklonku 13. století a je spjata s historií tehdejšího hradu. Původní farní kostel, jehož podobu neznáme, stál na místě nynějšího chrámu a je bezpečně doložen z různých darů, důchodů a listin ze 14. století.⁽³⁾ Zpustošení hradu za husitských válek a jeho následné pustnutí⁽⁴⁾ se nemohlo nedotknout kostelních budov. To byl pravděpodobně i důvod, proč se ve 2. polovině 15. století přistoupilo k přestavbě a fakticky k vybudování nového farního kostela s použitím zdiva ze 13. a 14. století. Opis kolem vytesaného městského znaku nad jižním portálem nese letopočet 1485, což je s velkou pravděpodobností i rok dokončení hrubé stavby. Zdivo trojlodí je částečně raně gotické z konce 13. století a z téže doby je i severní portál. Spodní část nynější hlavní věže a jižní předsíní jsou z 2. poloviny 14. století.⁽⁵⁾ Právě přestavbou svinenského farního kostela v 80. letech 15. století byla zahájena řada jihočeských pozdně gotických kostelů. Ty byly dílem rožmberské stavební huti, která v poslední čtvrtině 15. století vytvořila na jihu Čech mnoho skvostných památek.⁽⁶⁾

Z 16. století nejsou o kostele doloženy žádné významnější události.

Pravděpodobně v r. 1611 vznikly jako vzpomínka na Petra Voka nad jižním portálem dvě kruhové fresky: jezdec na vzpínajícím se koni a *polepšený* erb rožmberský.⁽⁷⁾ K r. 1620 je pak doložena zpráva o vyloupení kostela stavovskou posádkou z Třeboně.⁽⁸⁾ Tehdejší písař Vít Matyáš Hradišťský si posteskl, že kostel i fara byly úplně vyloupeny a vydrancovány „... tak, že nic nepozůstává ...“, kalichů, paten, monstrancí velká stříbrná a ornátů pěkných a všelijakých barev ...“⁽⁹⁾ Spáleny byly i lavice, takže se nemohly konat bohoslužby. Vojáci v kostele dokonce nocovali a zřejmě tam i ustájili koně.

V r. 1712 byla kostelní věž „o půl páta sáhu zvýšena na zdivu a o deset sáhů střecha.“⁽¹⁰⁾ Zasloužil se o to zdejší rodák, svinenský farář Kašpar Josef Maruna. Náklady byly hrazeny z příspěvků věřících a různých darů.⁽¹¹⁾

Při velkém požáru města v r. 1828 shořela kostelní věž, byly zničeny věžní hodiny a všech pět zvonů se roztavilo. Na dvou z nich byl prý podle farní pamětní knihy letopočet 1266.⁽¹²⁾ Těchto starých zvonů se asi mohla týkat místní pověst o svini a zvonu.⁽¹³⁾ Shořela rovněž bývalá hradní kaple sv. Jana Křtitele, místo níž je dnes před jižní stranou kostela pouze kamenný kříž.

Hned po požáru začali farníci jednat o pořízení nových zvonů. U lineckého zvonaře Jana Hollendera byly pak objednány čtyři věžní zvony a jeden zvon do sakristie. Celková cena činila 1731 zl. 17 kr. konvenční měny a složila se na ni obec, svinenští „sousedé“ a také dalších 16 menších obcí svinenské farnosti. Na věž byly zvony vyzdvíženy v r. 1832.⁽¹⁴⁾ Do r. 1838 byly zřejmě opraveny i věžní hodiny.

5. prosince 1842 byla zdejší fara povýšena budějovickým biskupem A.K. Růžičkou na děkanství.⁽¹⁵⁾ Z kostela se tak stal děkanství chrám.

V r. 1849 byl vysvěcen nový zvětšený hřbitov za kostelem. V současnosti je však na jeho místě nepříliš navštěvovaný městský park, neboť tento hřbitov byl v 70. letech minulého století zrušen a hroby odstraněny nebo přemístěny.

Kostelní věž byla konečně opravena v r. 1850 a byla pro jistotu pobita plechem. Do té doby ji provizorně chránila jen „bídna šindelová střecha“. Celkové náklady na úpravu věže dosáhly 2190 zl. 12 a 1/2 kr. vídeňské měny a práci provedl tesařský mistr Jan Ziegrosser. Do *makovice* na špičce věže byl uložen dobový zápis a tehdejší peníze.⁽¹⁶⁾ Kolem kostela byly též vysá-

zeny stromy.¹⁷⁾ Klenba v patře hlavní věže byla opravena v r. 1864 a novogotický portál v západní obranné věži byl proražen a upraven v r. 1888.

Popis stavby. Kostel se skládá z *presbytáře*, síňového trojlodí o stejné výšce, z hlavní a obranné věže. K severní straně kněžiště se pojí křestní kaple a sakristie. Na jeho jižní straně stojí hlavní věž (zvonice) a předsíň. Zdi presbytáře a trojlodí jsou zpevněny *opěráky* a kostel je zastřešen vysokou *valbovou* nebo spíše polovalbovou střechou. V presbytáři a v lodi jsou vysoká dvoudílná gotická okna s většinou dochovanými původními *kružbami*. Ve spodní části hlavní věže je dochováno krásné trojdílné okno s kružbou z 2. pol. 14. století.¹⁸⁾ Na severní straně západního průčelí je malá *roseta* s vířivou kružbou. Tři vnější *portály* jsou původní, gotické, pouze v obranné věži je portál novogotický z 19. století. *Zdivo* je tvořeno z lomového a tesaného kamene a cihel. Až na obrannou věž a *armatury* na nárožích a opěrácích je celá plocha vnějšího zdiva omítnuta. Z pohledu na hlavní věž je dobře patrné, že její spodní dvě třetiny jsou původu gotického, zatímco horní třetina s nárožními *pilastry* je barokní. *Cibulová* střecha věže s *lucernou* a makovicí je novobarokní.¹⁹⁾ Co se týče rozměrů stavby, tak šířka trojlodí je 16,65 m, jeho výška je 11 m a střecha dosahuje pozoruhodné výšky 19 m. Výška západní obranné věže je rovněž 19 m.

Interiér kostela je stavebně gotický, avšak výbavou a výzdobou barokní. Strop hlavního trojlodí a presbytáře je sklenut jednoduchou síťovou žebrovou klenbou, křestní kaple pak nádhernou hvězdicovou klenbou. Trojlodí je nesené třemi páry osmibokých pilířů s vyžlabenými stěnami a kusými šroubovitě se stáčejícími *příporami*, jež jsou charakteristické pro pozdní gotiku. V západní části kostela je zděná *empora* (*kruchta*), otevřená do trojlodí třemi nestejnými oblouky, která je podklenutá jednoduchými hvězdicovými klenbami. V závěru *chóru* se nachází hlavní barokní oltář, v pravé jižní lodi pak barokní oltář sv. Barbory. Na levé straně kněžiště se *sedlovým portálkem* vchází do *sakristie*, nad níž se v patře nalézala bývalá klenotnice. Do ní se lze dostat ze sakristie druhým sedlovým portálkem po *vřetenovém schodišti*. Z *empory* se lze zase po dřevěné pavlačce dostat do klenuté místnosti nad jižní předsíň, která dříve sloužila jako městská zbrojnice a archiv. Rovněž lze odtud vstoupit do západní obranné věže, která nemá klenutí a lze skrze ni po dřevěných schodech vystoupit do chrámového podkrovní.

Zajímavosti. Obranná věž má velmi pěkně zachované klíčové střílny, které jednoznačně dokládají pevnostní ráz této pozdější přístavby. Její zdi jsou přes 1 m silné.

Na celé stavbě je výrazně patrná rožmberská symbolika. Červené pětিলisté růže jsou namalovány na čtyřech maltou nahozených štítících na vnější straně závěru. Další růže jsou vytesány na štítících některých opěráků. Velká růže je na dřevěných dveřích jižního portálu a dvě růže jsou též na *svornících* klenby v jižní lodi.

Na svorníku severní lodě je zajímavý heraldický symbol Odřivous, který dokládá spřízněnost Rožmberků s rodem pánů z Kravař.

V chrámu se také pohřbívalo, a to až do doby vlády císaře Josefa II., který pohřbívání v kostelech zakázal. V roce 1900 byly z náhrobků ve dlažbě zachovalejší už pouze dva. A to náhrobek Pouzarů z Míchnic a náhrobek Vojtěcha z Labouně.²⁰⁾ Ostatní náhrobky s nápisy se buď už v kostele nenalézají, nebo byly během doby tak sešlapány, že se nedají přečíst. Navíc jsou v současnosti zakryty zpovědníci a jinými většími předměty. Část z asi dvou náhrobků lze spatřit vpravo pod emporou.

Ze starého gotického oltáře se dochovala například dřevěná polychromovaná socha sedící Madony s děckem, zajímavá ukázka pozdně gotické řezbářské práce, na jejímž podnoží je letopočet 1520. Výška této madony je 153 cm.

Současnost. V 90. letech minulého století – tedy před několika lety – prošel kostel vnější rekonstrukcí, při níž byla opravena střecha a obnovena fasáda včetně freskové výzdoby. Interiér kostela zatím pro nedostatek finančních prostředků bohužel opraven nebyl.

P o z n á m k y

- 1) Tzv. „královo právo“ rušilo panské právo odúmrtí. Zemřel-li do té doby někdo bez pokrevních dědiců, připadla polovina jeho statku vrchnosti a jen druhá polovina vdově; zemřel-li někdo bezdětný a nezůstala-li ani vdova, připadlo celé jeho jmění vrchnosti a nikoliv nejbližším příbuzným / K. Kůrka: Trhové Sviny. 1936, s. 15-16/.
- 2) Město se pravděpodobně vyvinulo právě z podhradí zdejšího hradu. Ten byl však za doby husitské Janem Žižkou z Trocnova dobyt, vypálen a poté zřejmě zpustl a byl rozebrán na stavební materiál. V nejstarší gruntovní knize města Svinů z r. 1480 už hrad není ani zmiňován / A. Sedláček: Hradky, zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko. 1884, s. 238-239; též K. Kůrka, c.d., s. 116-117; též Království české III. Jižní Čechy. 1908, s. 135-136/. O existenci hradu v Trhových Svinech psal např. i F. Palacký: „Dále obrátiv se /Žižka/ ke Svinům, ležícím nedaleko jeho rodiště Trocnovského, dobyl i tam hradu v krátce.“ / F. Palacký: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. B. Kočí, Praha 1907, s. 558/.
- 3) Např. v r. 1314 daroval jistý Mikuláš z Pasovar svinenskému kostelu desátek ze svého dvora v Nežeticích; v r. 1353 daroval Trojan z Dúbravic svinenskému kostelu roční důchod 8 grošů atp. Na konci 14. století měl svinenský kostel zřejmě největší příjem v doublebském děkanátu, neboť farář přispíval v r. 1384 na papežský desátek 1 kopou a 6 groši, zatímco krumlovský pouze 50 groši a kaplický pouze 48 groši / K. Kůrka, c.d., s. 116-117; též A. Teichl: Geschichte der Herrschaft Gratzen. Gratzen. 1899, s. 336-337/.
- 4) O zpustnutí hradu svědčí i to, že v r. 1462 bylo kaplanství z dnes již neexistující hradní kaple sv. Jana Křtitele (založené r. 1355) přeneseno k jednomu oltáři ve farním kostele krumlovském. Kaple měla až do r. 1462 své kaplany, kteří byli nezávislí na hradních farářích. / A. Sedláček, c.d., s. 238-239; též K. Kůrka, c.d., s. 116/.
- 5) Portál s presbytářem do sakristie vznikl po roce 1500, presbytář byl sklenut v r. 1510, křestní kaple a západní (obránná) věž dokončeny k r. 1520 / E. Poche a kol: Umělecké památky Čech 4. Academia, Praha 1982, s. 74/.
- 6) Dalšími vrcholnými díly jihočeské pozdní gotiky jsou zejména: farní kostel v Dolním Dvořišti z r. 1488, vzdušný presbytář děkanského chrámu v Rožmberku a kostel ve Chvalšínách z počátku 16. století / F. Kavka: Zlatý věk růží. Nakl. Č. Budějovice, 1966, s. 37-38; též J. Braniš: Obrazy z dějin jihočeského umění. A.B. Černý, 1909, s. 54-62/.
- 7) V obecním účtu z r. 1611 je totiž zápis, že „Samueli malíři vyplaceno bylo 5 kop grošů / kopa = mincovní početní jednotka, 1 kopa českých grošů = od 16. stol. 60 bílých grošů = 140 krejcarů/, za vymalování erbů na prostřední věži kostelní pro památku Jeho Milosti Pana vladaře...“ / zápis městského archiváře K. Kůrky z 2. 7. 1940 /.
- 8) Tvořili ji Holanďané („Nýdrlanti“) a Angličané pod velením Johna Syttona, anglického důstojníka, které holandská vláda a anglický král Jakub I. poslali našim českým stavům na pomoc. / K. Kůrka, c.d., s. 28 /.
- 9) K. Kůrka, c.d., s. 29.
- 10) Tamtéž, s. 46; sáh = stará délková míra, asi 1,78 m.

11) Stavbu provedl mistr zednický z Rožmberka Andreas Scheckhausen. Zedníci měli denní plat po 20 krejcarech a provaz k rumpálu, kterým byl na věž dopravován materiál, stál 16 zlatých. Zápis o těchto zajímavých detailech provedli v r.1712 farář Maruna a kantor Svoboda a listinu dali do kostelní věže, kde byla nalezena při opravě v r.1818, poté co do věže udeřil blesk. / K. Kůrka, c.d., s.47 /.

12) Podle A. Teichla měly mít oba zvony letopočet 1261 / A. Teichl, c.d., s.336 /. Škoda byla tehdy odhadnuta takto: pět zničených zvonů – 4200 zl., kostelní věž se zničenou šindelovou střechou – 800 zl., věžní hodiny – 300 zl. / K. Kůrka, c.d., s.95 /.

13) Tato pověst praví, že v místě dnešní fary vyryla svině zvon. Byl dán na kostelní věž a měl prý tak libezný hlas, že ho chtěli koupit i Budějovičtí. Nabízeli za něj tolik stříbrňáků, kolik se jich vejde mezi Sviny a Budějovice do řady. Svinenští ho však neprodali a později se zvon při požáru věže rozlil. Je to též jedna z pověstí o vzniku názvu města / K. Kůrka, c.d., s.9; též R. Krátký: Jihočeské pověsti. VIK Vimperk 1996, s.180; též J. John: Mé, tvé, naše Trhové Sviny. Růže, České Budějovice 1974, s. 10-12 /.

14) Byly zasvěceny: nejmenší sv. Josefovi, velký sv. Janu Nepomuckému, prostřední zvaný „Majna“ (podle podobného shořelého zvonu), rovněž sv. Josefovi a malý sv. Floriánovi / K. Kůrka, c.d., s.111 /. Později byl buď jeden, a to velký zvon přelit, nebo ještě jeden zvon v Praze přikoupen. Zvony byly pojmenovány: „Velký zvon“, „Majna“, „Polední zvon“, „Umíráček“ a „Pozdvihováček“. Za 1. světové války však byly všechny zvony kromě umíráčku zabrány pro vojenské účely. V letech 1922-1929 pak bylo pořízeno z různých darů pět nových zvonů (sv. Josef, P. Maria, sv. Václav, sv. Jan a Umíráček). V r. 1942 bylo všech pět zvonů opět zabaveno pro válečné účely (na výrobu děl), tentokrát německou armádou. Po válce byl nalezen a vrácen pouze jediný z nich, takže až do r.1989 byly na věži jen dva zvony: Umíráček a onen znovu nalezený větší zvon. Poté přibyl zvon „Maria“ a v r. 1993 byly vysvěceny a na věž vyzdvíženy ještě dva další zvony: „sv. Anežka“ a „sv. Ludmila a sv. Václav“ / Kronika města Trhových Svin, 1922-1926, s.33-34; též O historii svinenských zvonů. Trhvosvinenské listy, roč.III., 1993, č.2, s.4; též P. Ivo Valášek: Nové zvony konečně posvěceny. Tamtéž, s.5 /.

15) Děkanem byl v r.1843 slavnostně ustanoven dosavadní svinenský farář Martin Řídký, který ale už r.1844 zemřel / K. Kůrka, c.d., s.105 /.

16) „Kříž dáván byl nahoru v den Povýšení sv. kříže, tj. 14. září 1850. Okolo 2. hodiny odpoledne vyšel děkan s kaplany z kostela, ku posvěcení kříže, který stál na zemi, o věž opřen. Bylo tam mnoho lidu přítomno. Na to byl kříž posvěcen uprostřed velikého zástupu lidí, vyzdvížen a na své místo na vrcholu věže upevněn. Hudba hrála dole i nahoře, bylo to pěkné podívání. Výlohy rozvržené na každý dům v osadě činily na každý dům 1 zl. 57 kr. víd. měny.“ / K. Kůrka, c.d., s.112 /.

17) Byly to akáty, jeřáby a lípy, u kříže uvnitř bývalého starého hřbitova pak kaštany. Celkové náklady činily 50 zl. víd. měny / K. Kůrka, c.d., s.112 /. Při malém orkánu, který postihl Trhové Sviny na konci 90. let minulého století, tedy před několika lety, však byly starobylé stromy kolem kostela zničeny a musely být odstraněny. Kostel je proto dnes velmi dobře viditelný.

18) V tomto okně bývala okrouhlá tabulka, na níž byl namalován Mojžíš ukazující na vztyčeného hada, k němuž vzhlíží klečící muž s dítětem. Byl zde vyryt letopočet 1587. V r.1900 tam tato vzácná památka ještě byla, v r.1936 už nikoliv / J. Braniš: Soupis památek

historických a uměleckých v politickém okrese Česko-Budějovickém. Praha 1900, s.126; též K. Kůrka, c.d., s.119 /.

19) Některým našim předkům a řadě kunsthistoriků se opravená věž asi moc nelíbila. Např. v jedné publikaci z r.1908 se můžeme dočíst, že věž byla po ohni z r.1828 zakončena „nesouladnou cibulovitou barokní bání“ / Království české III., c.d., s.136 /. V Branišově publikaci z r.1900 se píše dokonce o „nepěkné cibulovité bání“ / J.Braniš: Soupis památek, c.d., s.123 /. Kunsthistoriky asi opravdu novobarokní nástavba na gotické stavbě může trochu rozčilovat, ale to je vše, co s tím mohou dělat. Faktem je, že lidé si na tuto výraznou dominantu svého města už dávno zvykli.

20) Na velkém, dnes už setřelém náhrobku Vojtěcha z Labouně, bylo napsáno: LETA PANIE 1602 TENTO KAMEN DAL DILAT VROZENY A STATECZNY PAN GINDRZICH WOITIECH BRADSKI Z LABVNIE A NA SICKRAGICICH A V TOM CHRAME PANIE ODOPOCZIWA – MATI TEHOZ PANA ELISSKA BRADSKA ROZENA RASSINKA. Dnes již neexistující nápisy je možné nalézt v díle Trajerově „Geschichte der Dioecese Budweis“ / J. Braniš: Soupis památek, c.d., s.129; též K. Kůrka, c.d., s. 120-121 /. V Březanových „Životech posledních Rožmberků“ je o smrti Vojtěcha z Labouně tento zajímavý záznam: „Úmrtí Jindřicha Votíka. 23.dne téhož měsíce března /1605/, jenž bylo v středu po neděli Laetare, Jindřich Votík Bratský z Labouně rodu starobylého a na Čížkrajících, služebník pána a vladaře domu rožmberského, umřel okolo poledne. A v pondělí po neděli Květné /4.4./ v Svinech Trhových v kostele, kdež sobě místo přichystal a epitaphium /náhrobní nápis/ na kamenně vytesané do zdi postaviti dal, pochován v věku svém v letech 85. Nikdá se neženil. Člověk ctný, veselý a upřímný...“ Svůj náhrobek si dal tedy vyrobit poměrně dlouho před svou smrtí (1602) a také v kostele byl zřejmě umístěn ještě před rokem 1605 / Václav Březan: Životy posledních Rožmberků I-II. Svoboda, Praha 1985, s.575 /.

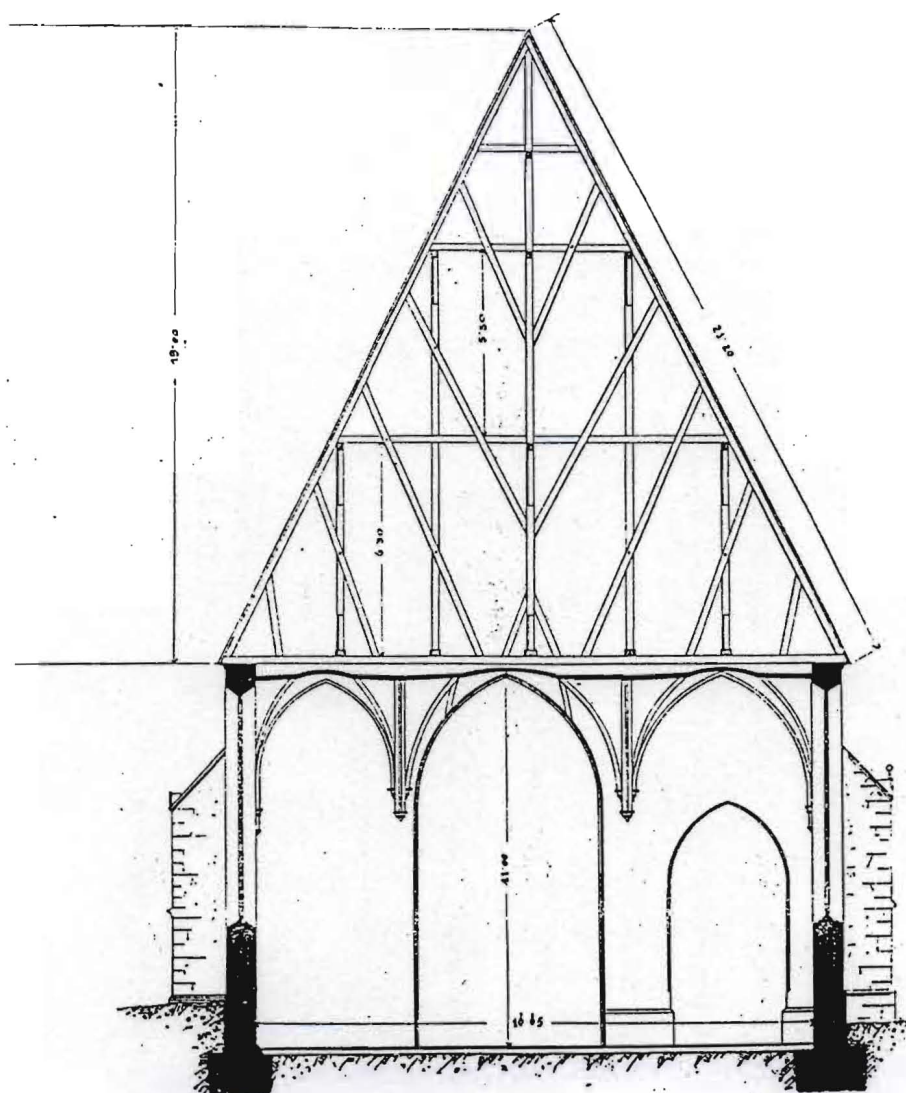
Obrazové přílohy

1. Jižní strana kostela Nanebevzetí Panny Marie.
2. Příčný řez trojlodím kostela.
3. Půdorys kostela.
4. Střilny pro palné zbraně v západní obranné věži.
5. Znak Trhových Svinů.
6. Fresky a městský znak.
7. Rožmberský erb.
8. Rožmberská křtitelnice.
9. Heraldický symbol „Odřivous“.
10. Architektonické prvky gotického chrámu.

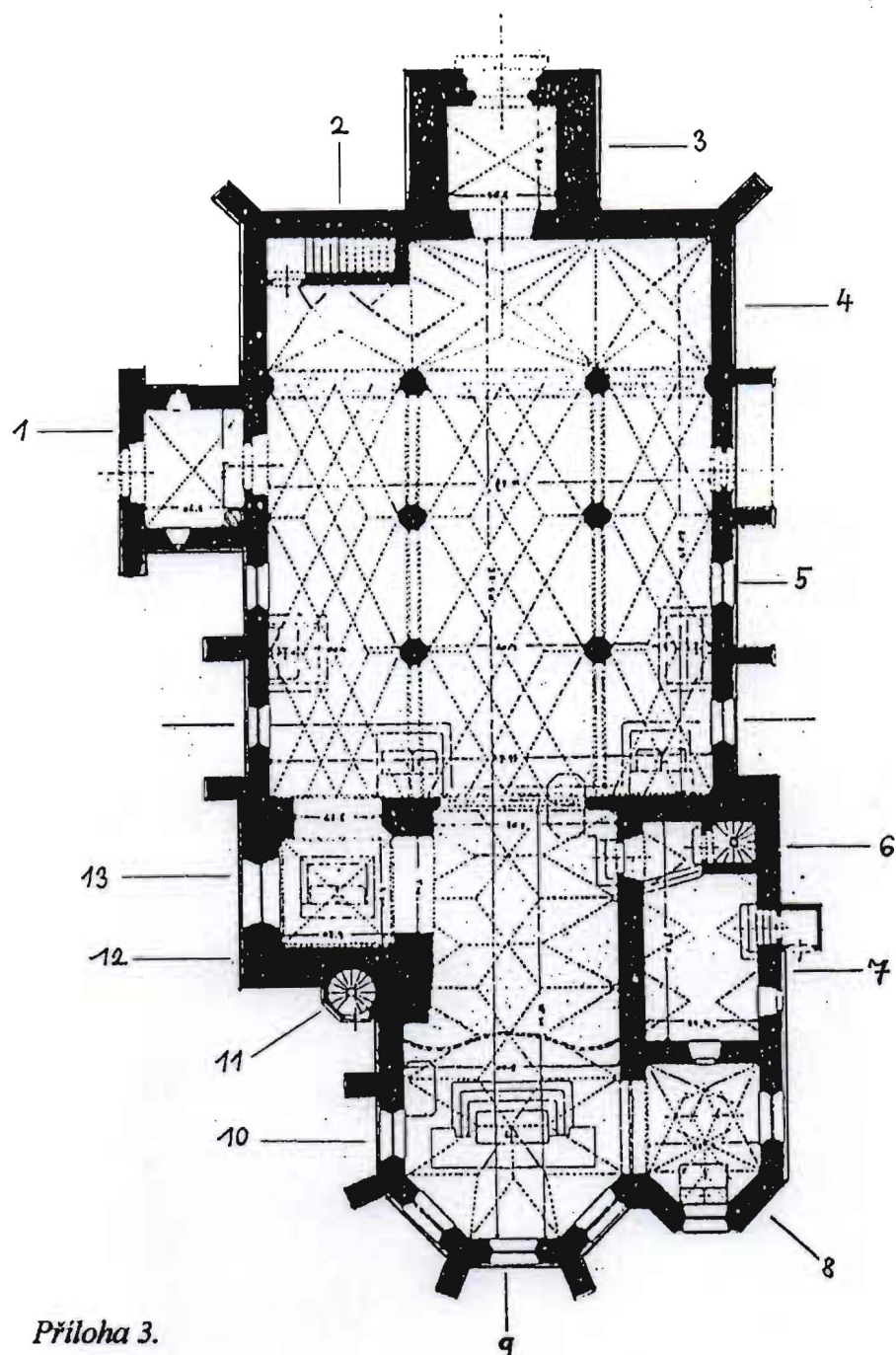
Příloha 1.

Jižní strana kostela Nanebevzetí Panny Marie. Kresba zachycující stav z roku 1900 je zajímavá tím, že ve druhém patře hlavní věže chybí gotické okno. Bylo totiž zazděno, takže kresba ho ani zobrazit nemohla. Objeveno bylo teprve při rekonstrukci kostela v 90. letech minulého století /viz fotografická příloha 17/.

Příloha 2.

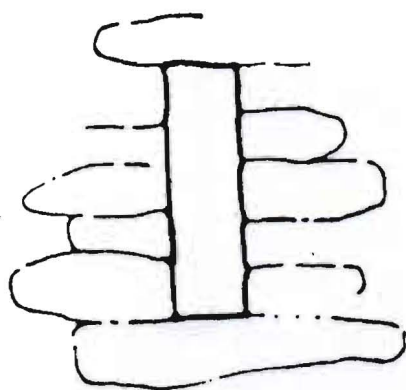
Příčný řez trojlodím kostela. Z obrázku je celkem dobře patrné, že jednotlivé lodě mají stejnou výšku, ale různou šířku. Příčinou této drobné asymetrie je zřejmě to, že chrám vznikl přestavbou starší budovy.

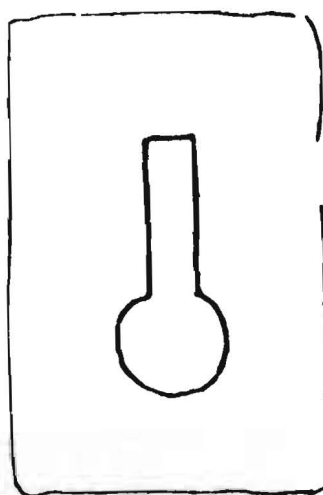
Přiloha 3.

Půdorys kostela:

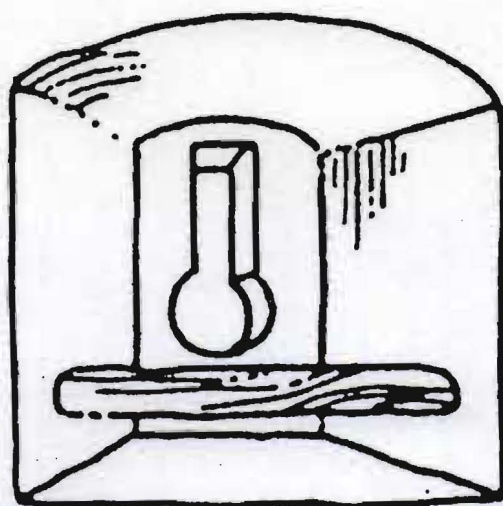
- 1 - jižní předsíň s původním gotickým portálem
- 2 - schodiště na kruchtě
- 3 - západní obranná věž s novogotickým portálem
- 4 - empora (kruchta)
- 5 - trojlodí o stejné výšce, ale nestejně šířce
- 6 - vřetenové schodiště (šnek) do bývalé klenotnice
- 7 - sakristie
- 8 - křestní kaple
- 9 - polygonální (mnohoboký) závěr o čtyřech stranách osmiúhelníka
- 10 - presbyterium (presbytář, kněžiště)
- 11 - vřetenové schodiště (šnek) do hlavní věže
- 12 - hlavní věž (zvonice)
- 13 - kaple sv. Barbory

střilna
šterbinová

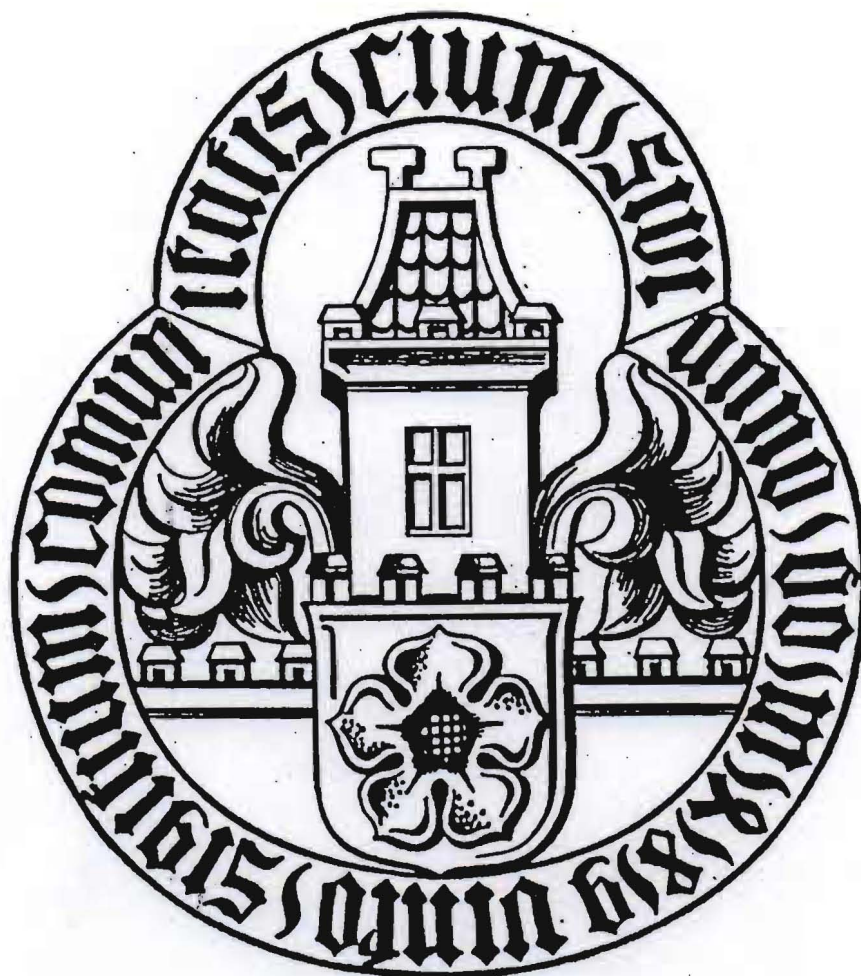
klíčová

příčka
na zaklesnutí hákovnice

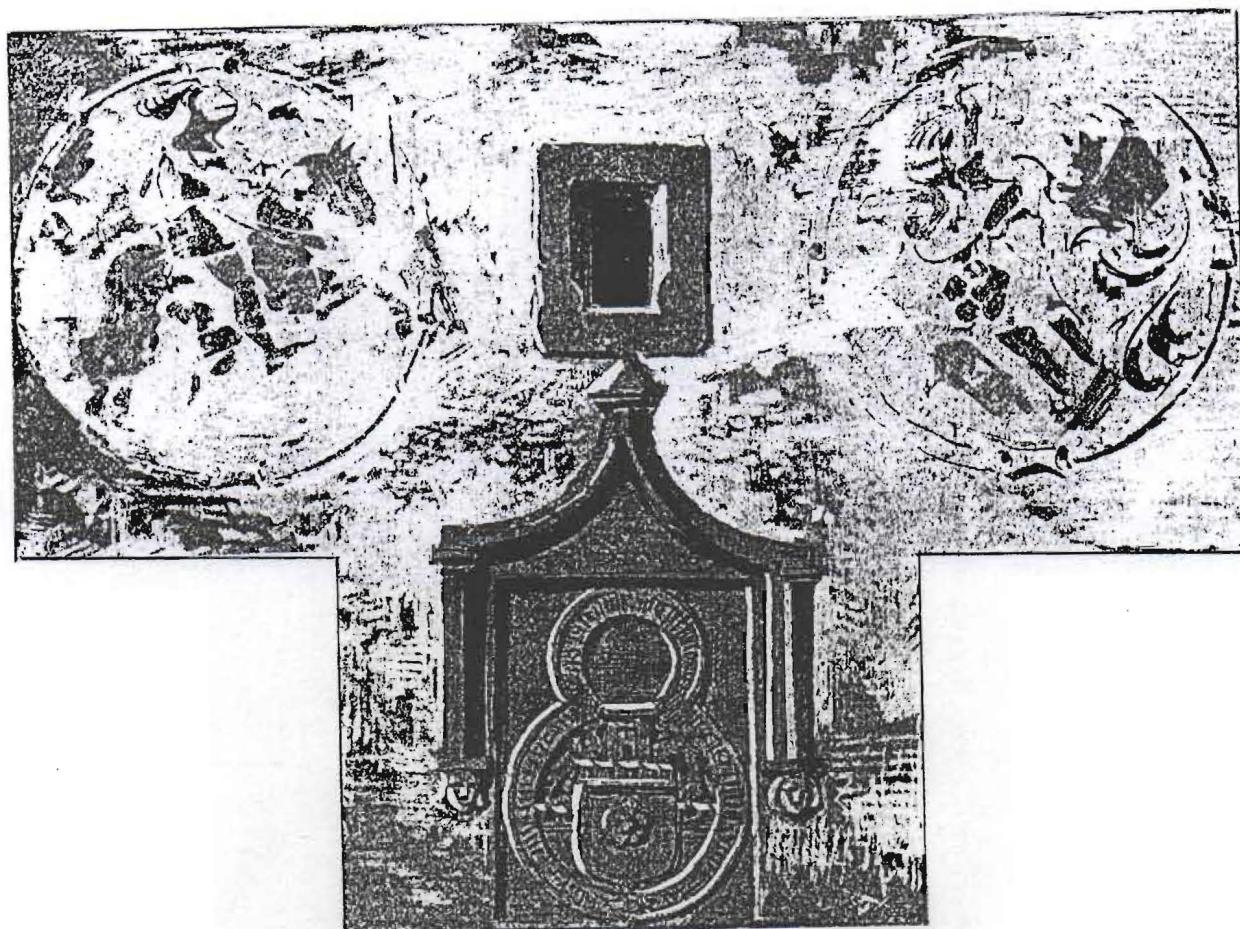
Příloha 4.

Střilny pro palné zbraně v západní obranné věži. Jedná se o několik střilen šterbinových a čtyři velmi pěkné střilny klíčové (připomínají obrácenou klíčovou díрку). Tvar střilny má i starobylá městská pečeť, dochovaná nad jižním portálem /viz fotografická příloha 21/.

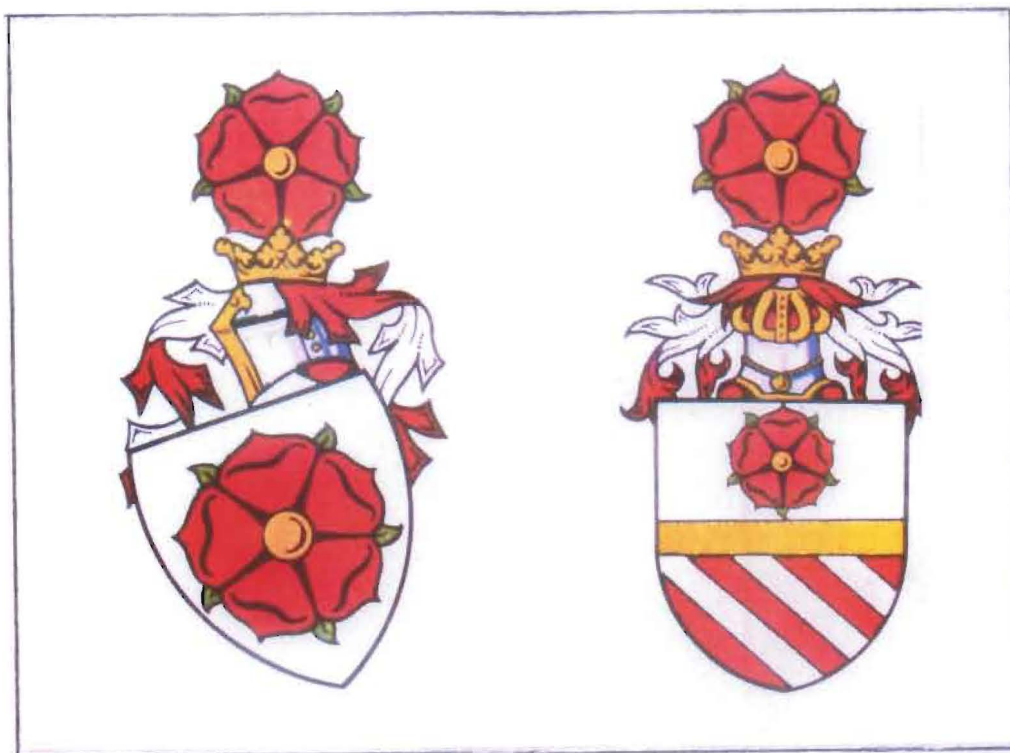
Příloha 5.

Nad jižním portálem je dovedně vytesaný **znak Trhových Svinů** (věž s hradbou, na níž je místo brány položen štít s pětilistou rožmberskou růží; nad štítem je cimbuří o čtyřech stínkách, hradby po stranách mají tři stínky; věž s oknem uprostřed má rovněž cimbuří o třech stínkách a je zakryta střechou se dvěma makovicemi; po stranách věže jsou buď ozdoby nebo šlehající plameny). Protože kolem znaku je latinský opis, jedná se fakticky o pečeť. Text opisu zní: „SIGILLUM COMUNITATIS CIVIUM /zkrácené „civium“/ SIVI ANNO DO /zkrácené „domini“/ 1485“ = Pečeť občanů města Svin Léta Páně 1485. Pečeť je velmi neobvyklá, neboť místo klasického kruhovitého tvaru je zde užito heraldické střílny.

Příloha 6.

Fresky a městský znak (pečeť) nad jižním portálem Kresba zachycuje stav z roku 1884 (A.Sedláček) O sto let později už fresky vůbec nebyly viditelné, a proto musely být v polovině 90.let minulého století (s určitou dávkou restaurátorské fantazie) obnoveny. Levá freska představuje jezdce s červenou pětilistou růží ve štítě, zřejmě oblíbený rožmberský motiv (použitý např. na jezdecké pečetě Petra Voka nebo v exlibris Viléma z Rožmberka). Freska po pravé straně je vlastně rozhojněný (polepšený) erb rožmberský /viz obrazová příloha 7 a fotografická příloha 20/.

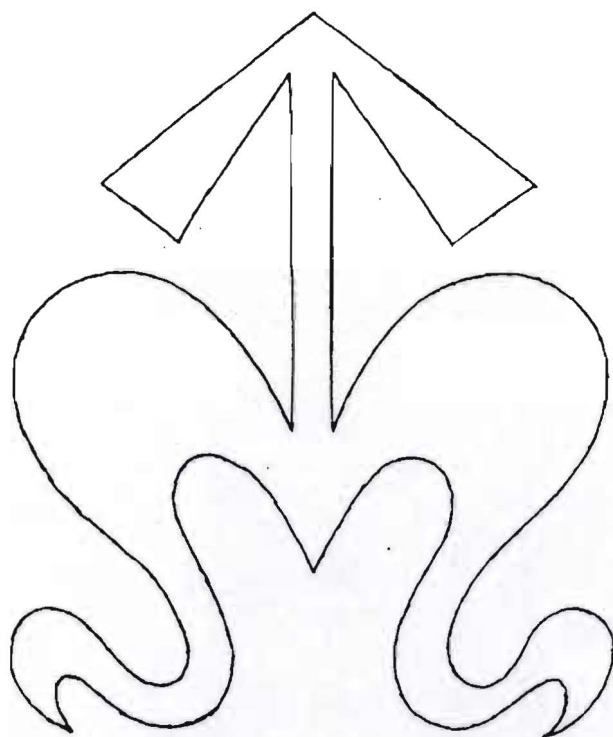
Příloha 7

Rožmberský erb. Páni z Rožmberka nosili ve stříbrném štítu červenou růži se zlatým semeníkem, od počátku 15.století často doplňovanou zelenými lupínky mezi okvětními lístky. *Klenotem* byla obdobná růže. Poslední dva Rožmberkové, Vilém a Petr Vok, však bez královského souhlasu tento prostý erb opustili a přijali štít dělený zlatým břevnem (na němž se někdy objevoval ještě modrý had), nad nímž byla ve stříbrném poli původní červená růže a dole v červeném poli tři stříbrné kosmé pruhy /kosmé = vedené odshora z heraldicky pravé strany dolů ke straně levé/. Důvodem této změny byl domnělý, ale naprosto nedoložený společný původ s italským knížecím rodem Ursinů (Orsiniů), kteří takový erb nosí dodnes. Pravá freska nad jižním portálem je provedena právě v této úpravě. Proto fresky musely vzniknout mezi léty 1551 (kdy se stal vládařem Vilém z Rožmberka) a 1611 (kdy zemřel 12. a poslední rožmberský vladař Petr Vok). Podle jednoho účetního záznamu byla práce provedena skutečně v roce 1611, a to na počest zemřelého vladaře Petra Voka /viz fotografická příloha 20/.

Příloha 8.

Rožmberská křtitelnice v jižní předsíni. Kresba zachycuje stav z roku 1884 (A. Sedláček). Křtitelnice je už renesanční. Dřev má pěkně profilovanou patku a je zdoben akantovými listy a tabulkou s dnes už téměř nečitelným letopočtem 1559. Mušle je zdobena rožmberským znakem a okřídlenými hlavami andělů. Výška křtitelnice je 105 cm, průměr mušle pak 82 cm. Druhá kamenná křtitelnice je ještě v křestní kapli, ani jedna se však už dnes ke křtům nepoužívá. Zobrazená křtitelnice se používá jen jako kropenka /viz fotografická příloha 3/.

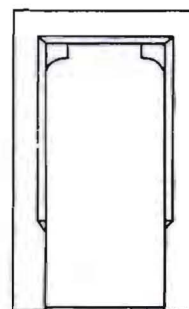
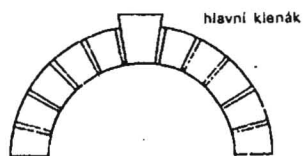
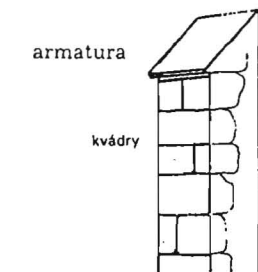

Příloha 9.

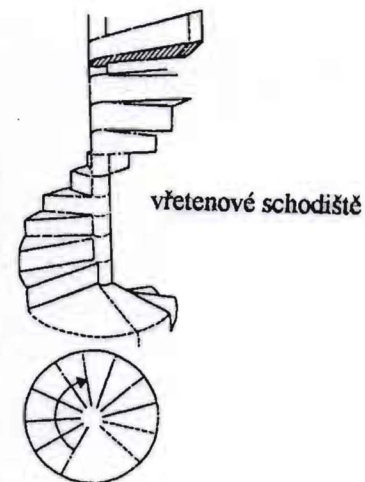
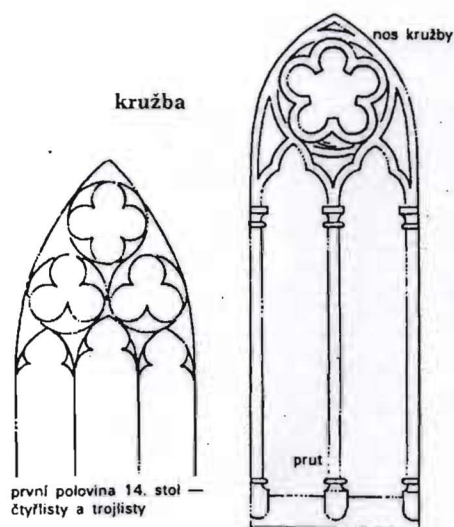
Heraldický symbol „Odřivous“ na svorníku levé (severní) lodi /viz též fotografická příloha 1/. Jedná se vlastně o obecnou heraldickou figuru ve tvaru zavinuté střely (tj. šípu, zakončeného vzadu přivázaným pruhem látky, který se namáčel v pryskyřici a zapaloval před použitím šípu jako zápalné střely). Termín vznikl jednak na základě erbovní pověsti, podle které šlo o střelu, jež prostřelila mužský vous, který se na ni částečně ovinul a jednak omylem Paprockého, který jej v Čechách zavedl podle polského *herbu odrowoz*. Na svorníku v levé chrámové lodi je zřejmě proto, že manželkou 6. rožmberského vladaře Petra IV. (vládl 1493-1523) byla jistá Eliška z Kravař (zemřela r. 1500) a páni z Kravař měli právě tento symbol ve svém erbu (viz menší obrázek). Na protilehlém svorníku v pravé lodi je pak rožmberská pětिलistá růže.

Příloha 10.

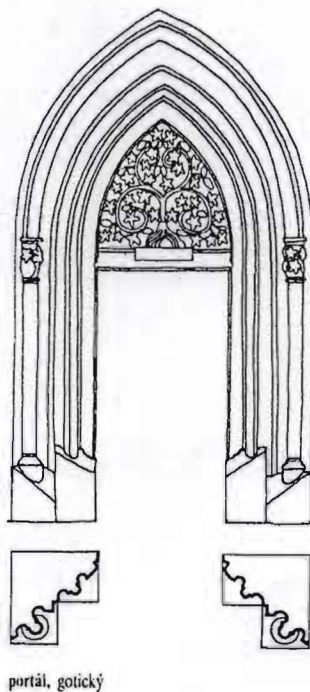
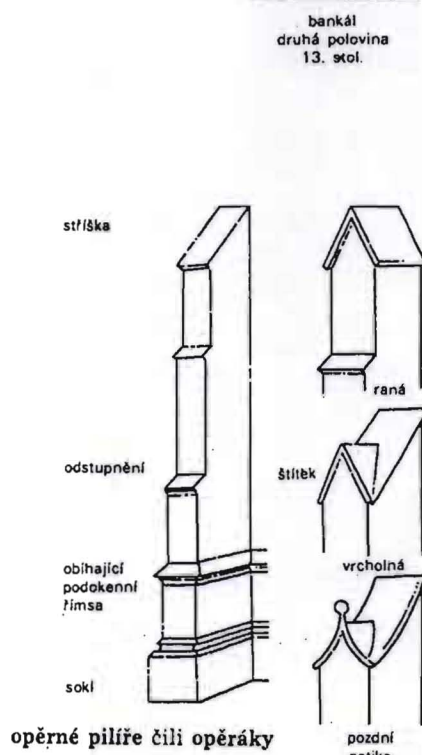
Architektonické prvky gotického chrámu.

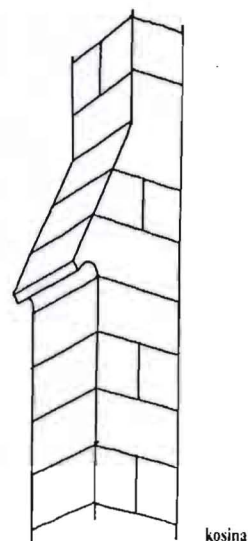
sedlový portálek

vřetenové schodiště

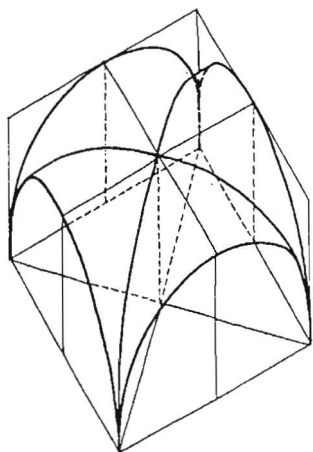
portál, gotický

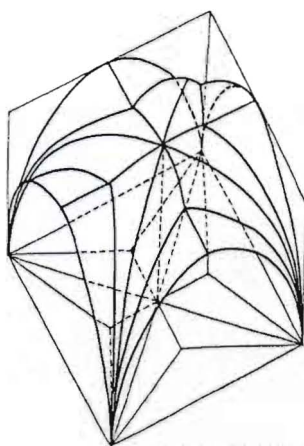
kosina

opěrné pilíře čili opěráky

pozdní gotika

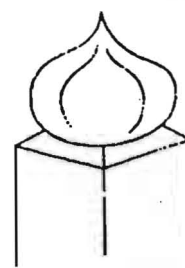
klenba, (křížová)

klenba, (hvězdová)

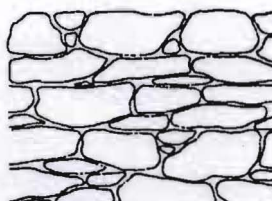
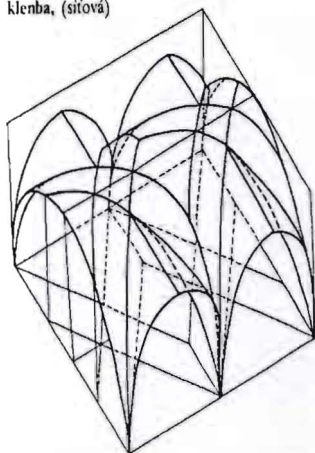

cibulová
s lucernou

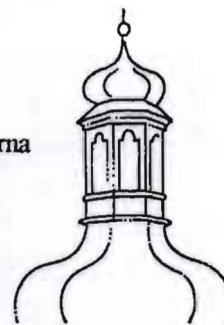
cibulová střecha
(cibule)

klenba, (síťová)

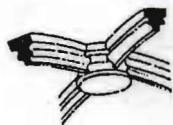

lomové zdivo — opus incertum

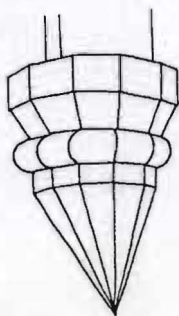
lucerna

svorník

konzola, gotická

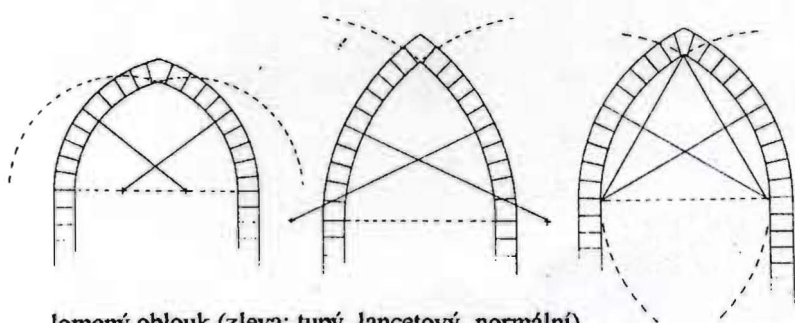

konzola

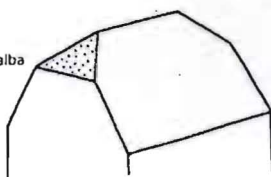
zkrácená —
kusá přípora

makovice

lomený oblouk (zleva: tupý, lancetový, normální)

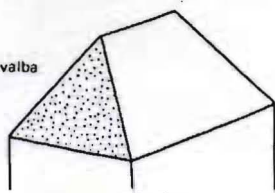
polovalba

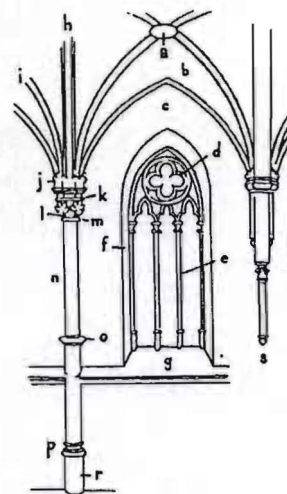
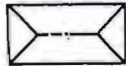
polovalbová

valba

valbová

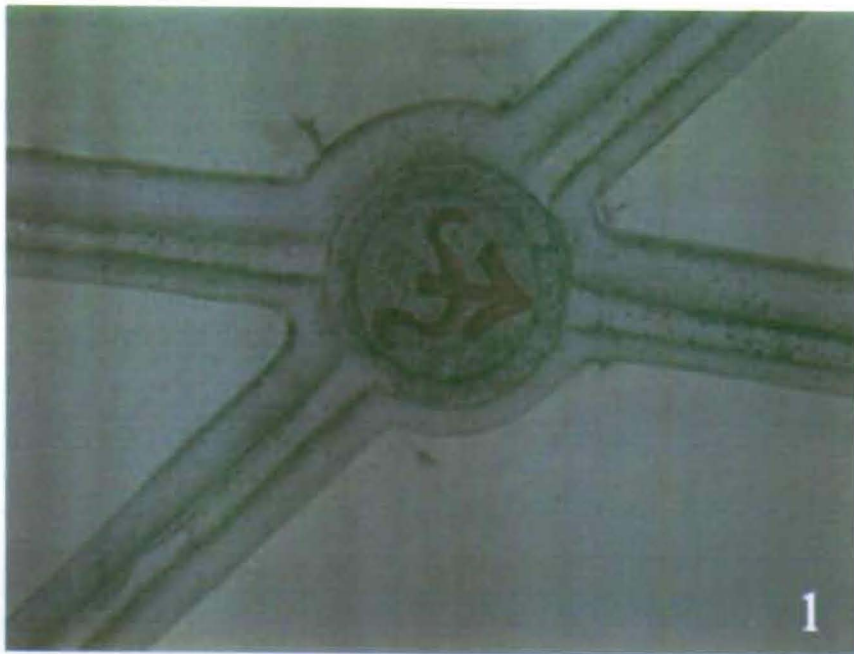
Interiérové prvky a pojmy:

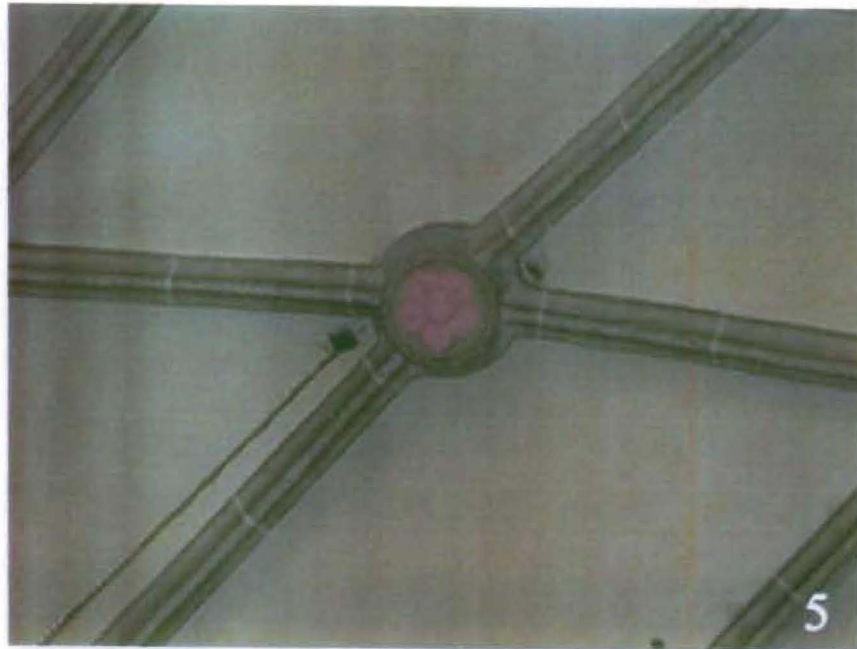
a — svorník klenby, b — kápě čili prsa klenby, c — čelo klenby, d — kružba,
e — pruty, f — špaleta, g — bankál čili lavice, h — meziklenební žebro,
i — přízemní žebro, j — náběžný štítek, k — abakus, l — listová hlavice,
m — prstenec, n — dřík, o — talířový prstenec, p — patka, r — sokl,
s — přípora.

Fotografické přílohy
/ Foto: Jan Jindra /

- 1 - Heraldický symbol „Odřivous“ na svorníku levé severní lodi / viz též obrazová příloha 9 /.**
- 2 - Opěrné pilíře a klenba hlavní lodi.**
- 3 - Rožmberská křtitelnice v jižní předsíni / viz též obrazová příloha 8 /.**
- 4 - Náhrobní kameny pod emporou s už téměř nečitelnými nápisy, zčásti zakryté zpo- vědnicí.**
- 5 - Červená rožmberská růže na svorníku pravé jižní lodi.**
- 6 - Sedící svinenská madona z r.1520, umístěná na hlavním barokním oltáři.**
- 7 - Nádherná hvězdicová klenba křestní kaple s kusými příporami.**
- 8 - Klenba nad presbyteriem. V horní části snímku je opět vidět zkrácená neboli kusá přípora.**
- 9 - Pozdně gotický sedlový portálek v sakristii se starobylými okovanými dveřmi, jimiž se lze dostat do bývalé klenotnice nad sakristií (po vřetenovém schodišti).**
- 10 - Empora – kruchta v západní části kostela. Je nesena jednoduchou masivní hvězdi- covou klenbou. Vlevo je vidět opěrný pilíř, uprostřed pak barokní varhany.**
- 11 - Celkový pohled od severozápadu. V popředí je vidět masivní obranná věž se střílna- mi. Je z lomového zdiva, v nárožích zpevněného armaturou z tesaných kvádrů.**
- 12 - Celkový pohled od severovýchodu. Nad mohutnou valbovou střechou vyčnívá barokní část hlavní věže s novobarokní cibulovou bání, lucernou a makovicí.**
- 13 - Vchod do sakristie ze severní strany (v patře nad ní je bývalá klenotnice).**
- 14 - Rosetové okno na levé straně západního průčelí. Na snímku je také vidět opěrný pilíř zabudovaný v lomovém zdivu opěrné věže, který dokládá, že věž byla skutečně přistavěna později (do roku 1520).**
- 15 - Novogotický portál v západní obranné věži z konce 19. století. V horní části snímku je vidět šterbinová střílna, vlevo pak armatura nároží.**
- 16 - Trojdílné gotické okno v dolní části hlavní věže, jehož typický lomený oblouk je oz- doben obrazci čtyřlístů nad pruty, které byly charakteristické pro 14.století.**
- 17 - Hlavní věž (zvonice) v jižní části kostela. Na snímku je zřetelně vidět předěl mezi dolní gotickou částí a horní barokní přístavbou (s nárožními pilastry a hodinami). Prostřední gotické okno (pod hodinami) bylo odkryto v 90. letech minulého století / viz obrazová příloha 1 /.**

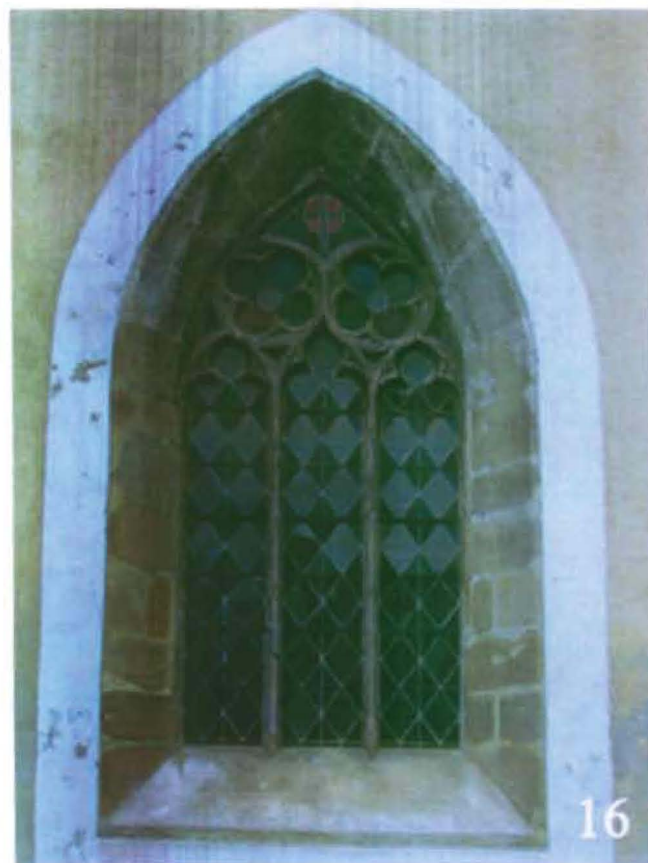
- 18 - **Rožmberská pětিলistá růže na fasádě severní strany kostela.**
- 19 - **Opěrák s pultovou stříškou a štítkem na jižní straně kostela**, typický pro vrcholnou gotiku. Na štítku je zřetelně vidět vytesaná rožmberská růže / *Pozn.: vpravo od tohoto opěrného pilíře, mimo záběr snímku, je jiný opěrák zdobený štítkem s bambulkou, což je už motiv příznačný pro gotiku pozdní /.*
- 20 - **Průčelí jižní předsíně s rožmberskými freskami** /viz též obrazové přílohy 6 a 7/ **a vytesaným městským znakem** / viz též obrazová příloha 5 a fotografická příloha 21/. Zamřížované okno mezi freskami vede do bývalé zbrojnice a archivu.
- 21 - **Městský znak – pečeť, vytesaný nad jižním portálem** /viz též obrazová příloha 5/. Jeho kopii ve stejném měřítku je možné vidět rovněž v zasedací síni městského úřadu.
- 22 - **Celkový pohled od jihozápadu.**
- 23 - **Gotický portál vedoucí do jižní předsíně.** V horní části starobyklých dřevěných dveří je patrný motiv rožmberské růže.

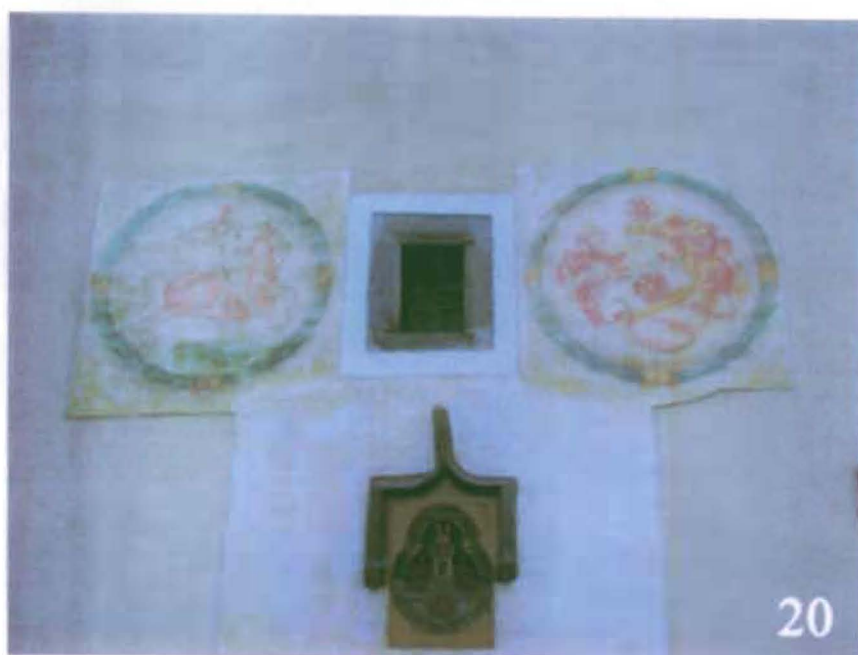

21

22

23

Slovníček pojmů

/viz též obrazová příloha 10/

Armatura – u historické architektury nejčastěji zpevnění nároží a opěrných pilířů kvádry, které v gotice zůstávají zpravidla neomítnuté.

Cibulová střecha (cibulovitá, cibule) – střecha nad kruhem, čtvercem nebo mnohoúhelníkem, která je v průřezu konvexní (vypouklá).

Empora – tribuna; architektonická konstrukce v kostelním interiéru, nesená klenbou na sloupech či pilířích; v podélném kostele bývá v západní části (viz též kruchta).

Hvězdicová (hvězdová) klenba – klenba, jejíž žebra vytvářejí hvězdu.

Klenot – v heraldice vrchní ozdoba přilby, upevněná na jejím vrcholu.

Konzola – nosný kamenný článek vysunutý ze zdi, podpírající žebra nebo přípory. Gotická k. má tvar profilovaného polojehlance s polokruhovou či polygonální deskou.

Kosina – horní skosená plocha, pultová stříška gotického opěrného pilíře.

Kruchta – kostelní kůr, hudební tribuna, situovaná v kostele zpravidla na západní straně a přístupná zvláštním schodištěm, vybavená varhanami a určená pro zpěvní a hudební doprovod liturgie.

Kružba – gotický architektonický článek, složený z profilovaných kamenných prutů, vyplňující zvláště okenní oblouky, zábradlí a rosetová okna, vyvinutý v ploše v geometricky kroužený obrazec.

Křížová (žebrová) klenba – oblouková konstrukce kryjící vnitřní prostor, která vzniká kolmým průnikem dvou valených kleneb. Linie, kde se povrchy spojují, vytvářejí ostré zakřivené hrany. Jsou-li hrany zesíleny žebry, vzniká klenba žebrová.

Křtitelnice – kamenná nebo kovová nádoba s křestní vodou, umístěná v křesťanském kostele a určená ke křtu kropením vodou (od 13. stol.). V románské a gotické době byly k. kamenné, složené z obvykle půlkulové, někdy hranaté a (v gotice) erby zdobené mísy a dřívku s patkou.

Lomený oblouk – oblouk tvořený dvěma oblouky se středy na linii rozporu, které se ve vrcholu setkávají v jediném bodě. U *normálního* lomeného oblouku jsou středy konstrukce v patkách a poloměry kružnic se rovnají rozponu. U vyššího *lancetového* oblouku jsou středy mimo podpěrné zdi, zatímco u nízkého *tupého* oblouku jsou středy uvnitř zdi.

Lucerna – v architektuře buď název otvoru v klenbě, nebo celého válcového nástavce s okny a vlastní kupolí, který je umístěn nad vrcholem velké kupole a osvětluje ji.

Makovice – neboli knoflík; měděná dutá koule (někdy pozlacená) nebo elipsoid na hrotnici věže, do níž se vkládaly záznamy a údaje o založení a stavbě objektu, o opravách atp.

Opěrný pilíř (opěrák) – konstrukce z kamenného zdiva, sloužící k zachycení šikmých tlaků kleneb a jejich rozvedení za obvod stavby, charakteristické zejména pro gotické chrámy.

Pilastr – svislý architektonický článek, vystupující mírně z líce stěny, opatřený hlavicí a patkou. Je to vlastně plochý, do zdi zapuštěný pilíř, který nemá nosnou funkci a jeho úloha je pouze dekorativní.

Polepšení erbu – obohacení již existujícího erbu, které provádí nositel práva udílet znaky (buď udělením nového erbu, záměnou jeho části, přesunem erbovních figur nebo udělením nového znamení).

Portál – architektonicky nebo také plasticky zdůrazněný hlavní vchod do budovy (kostela, paláce, domu).

Presbytář (presbyterium, chór) – kněžiště; v křesťanském chrámu prostranství při hlavním oltáři pro duchovenstvo a ministranty, mírně zvýšené a často oddělené zábradlím.

Přípora – podpurný článek gotického klenebního žebra, opticky i fakticky přejímající část klenebního tlaku. Zpravidla má tvar polosloupu s vlastní patkou i hlavicí. Přípora ukončená konzolou nad podlahou se nazývá zkrácená neboli kusá. Pozdně gotické přípory se zpravidla šroubovitě stáčí a jsou rozmanitě žlábkované, tordované.

Roseta – růžice; kruhové, ponejvíce gotické okno členěné kružbami; nejčastěji v západním průčelí a v čelech příčných lodí kostelů.

Sakristie – zvláštní prostor k úschově bohoslužebných knih, rouch a předmětů v křesťanském kostele, situovaný zpravidla jižně nebo severně od kněžiště. Ve středověku měla také funkci chrámové pokladnice.

Sedlový portálek – obdélný portálek s různě utvářenými výplněmi horních koutů, charakteristický hlavně pro gotiku.

Svorník – závěrečný klenák; závěrečný kámen klínovitého tvaru ve vrcholu oblouku žebrové klenby (někdy zvaný vazák nebo mnich), do něhož se sbíhají klenební žebra. Gotické svorníky byly většinou zdobeny tesaným ornamentálním, figurálním nebo heraldickým motivem, často polychromovaným (vícebarevným).

Valbová střecha – konstrukce uzavírající stavbu shora, složená z nosné konstrukce (krovu) a z nepropustné krytiny. V. střecha má spád k okapům na všech čtyřech stranách a je zpravidla tvořena čtyřmi plochami, které se protínají ve čtyřech nárožích a ve vodorovném hřebenu.

Vřetenové schodiště (šnekové, šnek) – kamenné nebo dřevěné točité schodiště skládané z trojúhelných stupňů, které jsou širší stranou zapuštěny do obvodové zdi a užšími, válcovitě zakončenými stranami se kladou na sebe a vytvářejí vřetenovou svislou osu.

Zdivo – hmota zdi (opus). V gotice mohlo být na chrámových stavbách zdivo kamenné, cihlové nebo smíšené (kámen a cihly). Kamenné zdivo pak mohlo být např. z *lomového* kamene (tzv. lomové) v pravidelných (opus gallicum) či nepravidelných (opus incertum) vrstvách nebo z *tesaného* kamene z kvádrů různého typu a řazení. Neomítnuté zdivo se nazývá „rezné“.

LITERATURA A PRAMENY

Literatura

a) o chrámu Nanebevzetí P. Marie v T.Svinech:

- Braniš, Josef: Obrazy z dějin jihočeského umění, A.B.Černý, 1909.
Braniš, Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Česko-Budějovickém, Praha 1900.
Kavka, František: Zlatý věk růží. Kus české historie 16.století, Nakladatelství České Budějovice 1966.
Království české III. – Jižní Čechy, Nakladatelství P.Köbrbra, Praha 1908.
Kůrka, Karel: Trhové Sviny, nákladem města T.Svinů, 1936.
Kutal, A.- Líbal, D.- Matějček, A.: České umění gotické I. Stavitelství a sochařství, S.V.U. Mánes – Sfinx B.Janda, Praha 1949.
Poche, Emanuel a kol.: Umělecké památky Čech 4 (T-Ž), Academia, Praha 1982.
Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého III. – Budějovsko, Argo, Praha 1994 (fotoreprint vydání z r. 1884).
Teichl, Anton: Geschichte der Herrschaft Gratzen, Gratzen 1899.

Pozn.: specializovaná publikace o chrámu Nanebevzetí P.Marie v T.Svinech dosud vydána nebyla.

b) ostatní literatura:

- Denkstein, Vladimír – Matouš, František: Jihočeská gotika, SNKLHU, Praha 1953.
Hora, Petr: Toulky českou minulostí 2, Práce, Praha 1991.
John, Josef: Mé, tvé, naše Trhové Sviny, Růže, České Budějovice 1974.
Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, B.Kočí, Praha 1907.
Raeburn, Michael a kol.: Dějiny architektury, Odeon, Praha 1993.
Trhové Sviny 500 let městem, nákladem V.Horkého, Praha 1938.
Zenger, Zdeněk M.: Česká heraldika, Vyšehrad, Praha 1978.

Slovníky a encyklopedie

- Augustin, Josef: Česká republika ve znacích, symbolech a erbech, Arbor, Sokolov 1997.
Blažíček, Oldřich J.- Kropáček, Jiří: Slovník pojmů z dějin umění, Odeon, Praha 1991.
Buben, Milan: Encyklopedie heraldiky, Libri, Praha 1994.
Herout, Jaroslav: Slabikář návštěvníků památek, Středisko státní památkové péče Středočeského kraje, 1978.
Janáček, Josef – Louda, Jiří: České erby, Albatros, Praha 1988.
Klimeš, Lumír: Slovník cizích slov, SPN, Praha 1983.

Články v časopisech

- Kolář, František: O znaku měst, In: Trhovosvinenské listy (dále jen TL), roč.II, 1992, číslo 5, s. 4.
O historii svinenských zvonů (K.Kůrka, R.Šicho, J.Vazda), In: TL, roč.III, 1993, číslo 2, s. 4.
Slípka, František: Z historie města, In: TL, roč.II, 1992, číslo 5, s. 2-3.
Valášek, Ivo P.: Nové zvony konečně posvěceny, In: TL, roč.III, 1993, číslo 2, s. 5.

Prameny

Březan, Václav: Životy posledních Rožmberků I-II, Svoboda, Praha 1985.
Kronika města Trhových Svin 1922 – 1926.